

Наука України в умовах сучасних викликів і загроз: проблеми і пріоритети розвитку (підсумки та наукові доповіді міжнародного симпозіуму)

Science of Ukraine in the context of contemporary challenges and threats: problems and priorities of development (summaries and scientific presentations of the international symposium)

Міжнародний симпозіум «Наука України в умовах сучасних викликів і загроз: проблеми і пріоритети розвитку», організований НАН України та Інститутом досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, відбувся 29 листопада 2022 р. в м. Київ. Симпозіум проводився під патронатом ЮНЕСКО за участю Президента Національної академії наук України, президентів галузових академій наук України, а також президентів національних академій наук дружніх держав. Загальну інформацію про симпозіум та привітання Президента України В. Зеленського до його учасників представлено в журналі «Наука та наукознавство» № 4 (118) за 2022 р.

Враховуючи надзвичайну актуальність обговорюваних проблем, їх безпосередній зв'язок з дискусіями про визначення головних напрямів післявоєнного відновлення України, ключову роль у якому, на наше переконання, має відігравати наука, редколегія журналу «Наука та наукознавство» вирішила публікувати матеріали симпозіуму впродовж 2023 р. під рубрикою «Наука України в умовах сучасних викликів і загроз: проблеми і пріоритети розвитку (підсумки та наукові доповіді міжнародного симпозіуму)».

Пропонуємо читачам першу частину підсумків і наукових доповідей, одержаних від доповідачів симпозіуму.

*Під час роботи Міжнародного симпозиуму
29 листопада 2022 р. (Київ)*

ВСТУПНЕ СЛОВО ПРЕЗИДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ АНАТОЛІЯ ЗАГОРОДНЬОГО УЧАСНИКАМ СИМПОЗІУМУ

Вельмишановні колеги, маю високу честь і велику приємність привітати учасників Міжнародного симпозиуму «Наука України в умовах сучасних викликів і загроз: проблеми та пріоритети розвитку». Маю честь доповісти, що на адресу нашого симпозиуму надійшло привітання від Президента України Володимира Зеленського. Шановні колеги, давайте подякуємо Президентові за це тепле привітання і побажаємо йому успіхів у справі захисту свободи і незалежності нашої Батьківщини!

Наш симпозиум організовано в рамках серії щорічних міжнародних науково-теоретичних конференцій, які присвячені пам'яті Бориса Євгеновича Патона та проходять у наукових установах нашої Академії під гаслом «Наука в життя». Саме Борис Євгенович у 2001 р. ініціював проведення в Києві міжнародного симпозиуму з актуальних проблем розвитку науки, який відтоді відбувається раз на два роки за підтримки ЮНЕСКО.

Шановні колеги, на минулому тижні ми отримали від ЮНЕСКО лист з інформацією про те, що рішенням Генерального директора ЮНЕСКО підтримано проведення симпозиуму і дозволено використовувати логотип цієї організації на його інформаційно-методичних матеріалах.

На цьогорічний симпозиум винесено питання розвитку науки в складних умовах сьогодення. Для наукової сфери України ця тема є сьогодні актуальною як ніколи, оскільки екстремальні умови її нинішнього функціонування, що склалися у зв'язку з повномасштабною російською агресією, становлять загрозу не лише для наукового процесу, а й для безпеки та життя наших науковців. Частина наукового потенціалу України опинилася на тимчасово окупованій території, постраждало чимало інститутів, особливо значних руйнувань зазнали деякі наукові установи та організації технологічного профілю у прифронтових регіонах. Лише в системі Національної академії наук України станом на сьогодні від варварських дій агресора пошкоджено понад 40 наукових установ та організацій, руйнування зазнали як приміщення, так і цінні наукові об'єкти, але найбільючішою нашою втратою є, безперечно, людські ресурси, наукові працівники і кваліфікований персонал. Значна їх кількість змушена була евакуюватися в інші регіони України або виїхати за кордон.

В інших регіонах України перебуває понад 900 наукових співробітників НАН України, а за кордоном, насамперед у Німеччині, Польщі, Франції, США, Чехії, — близько 1300. Також негативно впливають на проведення досліджень значні скорочення бюджетного фінансування науки в період військового стану і збільшення витрат на утримання і відбудову наукової інфраструктури. Внаслідок двох секвестрів державного бюджету України протягом 2022 р. обсяг фінансування Академії було зменшено майже на 20 %, а прийнятий в другому читанні проект державного бюджету України на 2023 р. передбачає подальше зниження фінансування НАН України щонайменше на 10 %. За таких умов наукові установи змушені вдаватися до запровадження режиму неповної зайнятості або навіть скорочувати штатну чисельність працівників.

Міжнародна наукова спільнота не залишила науку України, в т. ч. НАН України, один на один з бідой. Чимало закордонних наукових організацій започаткували програму підтримки наукової системи України. Це дуже різноманітні програми — від надання грантів на проведення досліджень до виділення коштів на утримання та відновлення наукової інфраструктури, благодійна та технічна допомога тощо. Всеєвропейська федерація академій наук (*ALLEA*) розробила програму фінансування переміщених українських учених для продовження ними наукової діяльності в установах, університетах, академіях та інших дослідницьких організаціях у 46 регіонах Ради Європи. Крім того, *ALLEA* на грантовій основі фінансує постраждалі українські університети та наукові установи, щоб підтримати їхню діяльність, допомогти відбудувати наукову базу і відновити наукову співпрацю.

Ми дуже вдячні міжнародній спільноті за підтримку українських науковців. Але проблеми відновлення і розвитку української науки можна розв'язати лише дієвими рішеннями, що мають ухвалюватися в нашій державі. Вони повинні бути спрямовані на розвиток вітчизняної науки, а не на її виживання, оскільки без цього неможливий технологічний прогрес країни. Нинішня війна виявила не лише сильні сторони українців, а й значні прорахунки, що призвели не лише до дефіциту сучасного високотехнологічного обладнання, а й до значної імпортозалежності вітчизняної економіки, відсутності попиту на інновації, і за це наше суспільство платить зараз надзвичайно високу ціну. Очевидно, що багатьох нинішніх проблем можна було уникнути в разі реалізації послідовної політики підтримки науки впродовж останніх десятиліть.

Україна сьогодні дійсно отримує потужну підтримку від західних партнерів, але для відновлення економіки їй не вистачить, якщо не буде задіяно механізм забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Більш ефективного засобу для цього, ніж наука та інновації, людство ще не вигадало. Тому потрібно вчитися на власних по-

милках, і попри величезні складнощі із забезпеченням балансу доходів і витрат, необхідно надавати пріоритетну підтримку науці та технологічним інноваціям, бо інакше в майбутньому наша країна втратить набагато більше ніж заощадить сьогодні. Важливою проблемою є також організація функціонування наукової сфери з метою підвищення її ефективності. Ключ для її розв'язання той самий, що й в економіці, — запровадження ефективних механізмів стимулювання конкуренції на всіх рівнях наукового процесу. Сподіваюсь, що симпозіум сприятиме досягненню цієї мети. Бажаю всім його учасникам плідної роботи, творчого натхнення та доброго здоров'я.

Дякую за увагу!